

TANULMÁNYOK

Dr. Cserháti József pécsi püspök:

KÖZÖS FELELŐSSÉG A PÜSPÖK ÉS A PAP SZOLGÁLATÁBAN

A párbeszéd utáni vágy

A „Szolgálat” szerkesztősége felkért arra, hogy a karácsonyi számban a püspök és papjai közötti kapcsolat kérdéseiről néhány gondolattal én is hozzájáruljak a lap tartalmának gazdagításához. Szívesen vállalkoztam erre és annál is inkább kívánok a „tekintély és szabadság” konfrontálásában általánosat és konkrétat is mondani, mert a II. Vatikáni Zsinat utáni erjedési időszaknak egyik tipikusan természetes, vagy ha akarjuk „az idők jeleként” megnyilatkozó kettős előjelű problémájáról van szó, amelynek megoldásához — nézetem szerint — a régi szempontok és erők már nem elegendők, az új szemlélet viszont még nem tudott bizonyos ködök és zavarok fölé emelkedni és ennek következtében még nem rendelkezik a szükséges tisztító hatással. A kérdéshez elsősorban mint püspök szeretnék hozzászólni, de ugyanakkor nem rejthetem véka alá, hogy a témakör mint ekkleziológust is érint, főleg ennek biblikus-dogmatikai háttere vagy eddig kevésbé tisztázott gyökerei miatt. A régi jogi formulákkal nem jutunk tovább.

Legyen szabad a következő párbeszéd leírásával elindulnom. Ez 3 évvel ezelőtt egy finom lelkületű, de érzékeny, sokat alkotott, de szubjektive olykor félreértett papom (46 éves) és köztem folyt le. Az „á propos” elismerésem kifejezése volt egy kisebb egyházközség újjászervezésével kapcsolatban, mert a szétesett nyáját szinte minden külső eszköz mellőzésével, csupán belső ráhatással aránylag nagyon rövid idő alatt ismét egységessé tudta tenni. Az előre biztosított egyházmegyei központi segéllyel együtt népének áldozatkészségével a templomot kívülről és belülről restaurálta, és az egyházmegye egyik legszebb liturgikus terét alakította ki, régi értékeken felszerelések (oltár, szószék, stb) eltávolításával. E papi arcél leírása fontos volt annak értékeléséhez, ami a párbeszéd végén mint konklúzió kirobbant: az egyházmegyei hatóság hosszú éveken keresztül nem akart megérteni, sohasem volt igazán elismeréssel irántam, mellőztek, mintha nem is lett volna rám igazán szükség még azokon a helyeken sem, ahol valamit alkottam nemcsak építkezésekben, hanem főleg a lelkiekben, de most a zsinat után úgy látom, hogy nem lett volna szabad mindenben és mindenkor

engedelmeskednem, különösen akkor nem, amikor az egyik gyengébb helyről a másik még gyengébbre küldtek. Kérdésemre, hogy miben látja a zsinat után az engedelmesség fogalmának vagy gyakorlásának a régivel szembeni feloldottságát, illetve a vele konfrontált szabadság lényegét, csak ennyit válaszolt: az ún. „tisztességből folyó” vak engedelmisség, amire neveltek bennünket és amiben felnőttünk, sokszor káros volt; a hatóság talán elérte vele adminisztratív, kormányzati célját, de sok papjának lelki szárnyalását, igazi kezdeményezési spontaneitását megbénította. A zsinaton annyit beszéltek a szabadságról, hogy ezek után az az érzésem, nem kell mindig és okvetlenül engedelmeskedni. Utolsó mondata ez volt: szeretném, ha a jövőben sorsom, munkám és a képességeimmel való gazdálkodás kérdéseibe én is beleszólhatnék.

A jó papom és közttem lefolyt eme párbeszéd sommás alaptételeivel és ezek logikai összefüggésével vagy belső ellentétességével még sokat foglalkoztam utána is. Ma visszaemlékszem e papi magatartás pozitív és negatív megítélésének néhány vonására, többször is számba vettem azokat a szembetűnő hiányokat vagy mulasztásokat, amelyek a hatóság részéről olykor egy-egy jószándékú, kiváló tehetségű, igazi pasztorális vénával megáldott papi lelket talán a mérgezésig is megsérthettek. Most is bennem cseng az az egyszerű kívánság, amely minden jogász okoskodáson túl oly magasztosan emberinek hangzik: „szeretném . . . ha beleszólhatnék . . .” Mindezek elindították bennem azt a gondolatsort, amelyet a püspök és papjai közötti „tekintélyi és engedelmisségi” viszony problematikájának felvetéséhez, illetve megoldáskereséséhez hozzáfűznék.

Biblikus-dogmatikai alapfogalmat keresünk

A felvetett probléma megoldásának első feltétele nézetem szerint annak belátása, hogy nem egyoldalúan jogi vagy szociális struktúrájú kérdésről van szó. Kétségtelen, hogy az egész világ tekintélyválságban szenved. Valamiféle átragadás megállapítható egyházi oldalon is és éppen ezért le kell szögezni, hogy az egyházi tekintéllyel való szembehelezkedés mögött is sokszor vagy legtöbbször lélektani okok, divatszzerű jelenségek tömegvonzású dinamikája és kortörténeti fejlődési vagy visszaható szempontok állnak. Ezen nem kell csodálkoznunk, mert a múlt egyoldalúan és formalisztikusan tekintélytisztelő volt. Egyházi fronton csak a legritkább esetben találunk igazán alaposan megfontolt és megindokolt motívumokat a tekintély kikezdesében.

Az eddigi tapasztalatok alapján azt is tényként kell elfogadnunk, hogy ha a tekintély és engedelmisség kiegyenlítődése vagy sarkított szembenállása kifejezetten csak jogi ambiensben, tehát jogi keretben maradna, akkor az ún. elégedetlenségek vagy kontesztálások nem egy esetben a jogosság elismerésének követelményével léphetnének fel. Hiszen maga a zsinat mondotta ki, hogy az egyház Isten népe és Krisztus titokzatos teste, tehát

több és más, mint pusztán evilági jogi szerkezetű közösség, amelyben főlé- és alárendeltség van és a jogi gépezet funkcionálásának egyik alapfeltétele benne: az alárendeltek engedelmissége. Az egyháznak e jogi koncepcióján túljutottunk és az egyházi közösségben biblikus-dogmatikus és ezekből eredő jogi viszonyulásokra épült lelki, kegyelmi épületet vagy organizmust látunk. Isten kultikus népének felépíttetésében is alá-, főlé- és egymásmellé rendeltség van, ennek jellemzésére azonban már nem használjuk az ilyen kifejezéseket, mint „egyházkormányzati apparátus”, „az egyházi hatalom gyakorlása”, „adminisztratív vezetés”, „jók jutalmazása, rosszak büntetése”, stb. Ha ezek mind a saját lényegük szerinti árnyékoltságukban meg is vannak és meg is maradnak az egyházban, mindig csak másodlagos valóságot érintenek. Valójában csak egyetlen fogalom alkalmas arra, hogy az egyházban a vezető réteg, az egész hierarchia tagjainak egymáshoz rendeltségét és a közöttük lévő belső kapcsolatot lényege szerint fejezze ki, és ez a közös szolgálat, az Isten népének szolgálata.

A Krisztus szolgálatában való közös részesedés

A régi tekintélyelv és főleg ennek gyakorlása sokszor egyoldalúan, pusztán jogi megalapozást keresett. Ha Krisztus Urunk jogi alkatú közösséget alapított, már pedig ehhez semmi kétség nem fér, akkor hatalommal rendelkező egyházi tekintélyt is alapított az apostolokban és Péterben és ezek utódjaiban, és azt akarta, hogy ezek éljenek is hatalmukkal és fogják egybe segítőtársaik erőit, hogy az Isten népe üdvösségének biztosításában a legcélszerűbben gyümölcsöztessék. „Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön: Menjetek, tanítsatok minden népet, kereszteljétek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében” (Mt 28, 18). Ezzel Krisztus az egyháznak minden időre megadta az igehirdetésnek, a szentségek kiszolgáltatásának és a lelkipásztorkodásnak jogát és hatalmát. Az Üdvözítőtől adott hatalom azonban sohasem lehet öncélú, még látszatában sem, mert ennek az üdvösség szolgálatában és nem a hatalmi apparátus, vagy kormányzati gépezet fenntartásában kell érvényre jutnia. Arról a szolgálatról vagy szolgáló szeretetről van szó, amellyel Krisztus kereste az emberek üdvösségét. Szinte ebben fejeződik ki Krisztus misztériumának foglalata: azért jött, hogy szolgáljon, és Krisztus papságának és ezzel minden papságnak a lényege a szolgálat. „Aki nagyobb akar lenni, az lesz a ti szolgátok; aki pedig első akar lenni köztetek, az legyen szolgája mindenkinek; mert az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és életét adja váltságul sokakért” (Mk 10, 44).

A Krisztus-misztérium lényege valóban abban domborodik ki, hogy az emberré lett második isteni személy, az „Isten szolgája”, „a szegény názáreti Jézus alakjában” engedelmisségével, saját életének a kereszten való föláldozásával minden ember nevében és helyett megadta Istennek azt a dicséretet és tiszteletet, amely az értelmes teremtmény részéről az

Atyának kijár, és amelyet az ember bűnével megtagadott. A mennyei Atya elfogadta az Emberfia áldozatát, feltámasztotta őt halottaiból és megdicsőítette őt. Ez a megdicsőült Jézus Krisztus tovább él itt a földön egyházában és egyháza által, amely Krisztus üdvösségi küldetését van így hivatva folytatni a világ végéig. Ez a küldetés liturgikus szolgálat az Atya felé Krisztussal a Szentlélekben és felebaráti szeretetszolgálat Krisztussal az emberek felé.

Ha a szolgálat fogalmával fogjuk össze az Egyház tevékenységét, világosan látható, hogy külön szerep jut a hierarchikus, hivatalt viselő papságnak, amelyet éppen ezért szolgálati papságnak is nevezünk. Ebben a szolgálatban a hatalom már nem is hatalom, hanem küldetés és megbízás, és a hatalom gyakorlása helyébe mindig a konkrétan jelentkező munka és feladat lép, a parancsolást pedig fel fogja váltani a jóban való előljárás és a jópéldaadás, és az engedelmességet feloldja a felelősségvállalás súlyos kötelessége és a közös felelősség el nem hárítható hordozása. És mivel az egyházban a szolgálat, bár sokrétegű, de lényegében mindig egy és ugyanaz, akár kis vagy nagy helyen, akár könnyű vagy nehéz poszton vagyunk, akár a püspök vállal nyugszik a nagyobb teher, akár a papságnak kell kétkezével remegve is hordoznia a közös akaratot, az mindig csak egy és ugyanaz a szolgálat: Krisztusnak és egyházának a szolgálata. „A papok Istentől kegyelmet kapnak arra, hogy Krisztus Jézus szolgálói legyenek a nemzetek között, és megvalósítsák az evangélium szolgálatát.” (Határozat a papi szolgálatról és életről 2.) A tekintély és engedelmesség csak ebben az igazán biblikus fogalomban oldódik fel, vagy ha akarjuk, annak a Krisztusnak a valóságában, aki „kiüresítette önmagát és a szolga alakját vette fel” (Fil. 2, 7). Utközés csak ott keletkezhetett — és azért tört fel szinte kamaszos erővel —, ahol a hatalom világi értelmezésében az uralkodás szellemétől volt fertőzött.

A püspök atyai tekintélye

A püspök tekintélye az apostoloknak adott küldetés és megbízás tekintélye. Úgy kell tudnia bánni övével, a reá bízott segítőtársakkal, mint ahogyan a családapa gondoskodik a család tagjainak összetartozásáról, ellátottságuk biztosításáról, mindenki helyes eligazításáról és képességének megfelelő életbe helyezéséről. „A papok egyetlen papi testületet és családot alkotnak; az atya a püspök.” „A püspökök vegyék körül mindig különös szeretettel a papokat, hiszen azok az ő feladataik és gondoskodásuk egy részét vállalják és végzik oly odaadással a mindennapos lelkipásztorkodásban; fiaiknak, barátaiknak tekintsék őket; ezért mindig készségesen hallgassák meg őket és törekedjenek a velük való kölcsönösen meghitt jóviszony által az egész egyházmegye minden lelkipásztori munkáját előbbre vinni.” (Határozat a püspökökről: 28, 18.) A püspöknek e tekintélye, belső kormányzati megbízása szinte külső feladatnak látszik a püspöki ordóból

folyó liturgikus ténykedések és a zsinattól is első feladatként megjelölt igehirdetés és tanítás mellett. Ez a külső tevékenység éppen ezért legyen láthatóan és felülbíráhatóan is tárgyilagos, sok emberi prudenciát kereső és igénybevevő állandó örködés, körültekintés, igazán „episzkopein” (körülnézni-felvigyázni), alapos felmérésben és mérlegelésben megnyilvánuló pásztori munka. A zsinaton sokat ostromozták a „paternalizmust”, azt a kenetteljes felülről jövő, mosolygó atyáskodást, „mely sokszor egy-egy simogató vállveregetéssel igyekezett eleget tenni” az övéiről való igazi atyai gondoskodásnak.

A testvérek összefogása a családban

A zsinat megtalálta és szentesítette azt a kor eszmei tartalmának is megfelelő fogalmat, amellyel a püspököt és papjait szabadabban, testvéri egyenlőségben és főleg testvéri egységben kívánta öszekötni. Ez a kollegialitás, amely a pápa és a püspökök közötti viszony új alapokra való fektetésével egyúttal a püspök és papjai között is új együttműködési elvet létesített. Az utóbbi természetében ugyan más, mint a püspöki kollégium kollegialitása, de szintén egy testületbe, sőt egy családba vonja egybe a püspököt és papjait. Az egybekötő elv a közös felelősségvállalás, „corresponsabilitas” elve. „A papok valamennyien részesednek a püspökökkel együtt Krisztus egy és ugyanazon papságában és hivatalában, ezért a felszentelés és küldetés egysége megkívánja a püspöki renddel való hierarchikus közösségüket. Mivel a papok felszentelésükön megkapták a Szentlélek adományát, a püspökök úgy tekintsenek rájuk, mint nélkülözhetetlen segítőkre és tanácsadókra. Isten népe tanításának, megszentelésének és lelkipásztori vezetésének hivatalában és munkakörében. Az egyazon papságból és szolgálatból fakadó közösség miatt tehát a püspökök úgy tekintsenek a papokra, mint testvéreikre, barátaikra, és erejükhez mérten legyen szívügyük az ő anyagi, de főképp lelki javukról való gondoskodás, törődjenek papságuk állandó fejlődésével. Hallgassák meg őket szívesen, sőt kérjék ki tanácsukat, tárgyaljanak meg velük mindent, ami a lelkipásztori munka szükségleteire és az egyházmegye javára vonatkozik. De hogy ez gyakorlattá legyen, meg kell alakítani a mai körülményeknek és igényeknek megfelelően a papi tanácsokat, a papok szenátusát. A papok viszont szem előtt tartva az egyházi rendnek azt a teljességét, aminek a püspökök örvendenek, tiszteljék bennünk Krisztusnak, a legfőbb pásztornak tekintélyét. Őszinte szeretettel és engedelmisséggel ragaszkodjanak tehát püspökükhöz. Az együttműködés szellemétől áthatott papi engedelmisség alapja a püspöki munkakörben való részesedés, amelyet a papok megkapnak, felszentelésük és kánoni küldetésük alapján. (Határozat a papi szolgálatról és életről: 7.)

A közös felelősség

A kollegialitás, illetve korrespondencia fogalmáról eddig valóban sokat

írtak és beszéltek, csupán egy valamire szeretném még felhívni a figyelmet. Nem elég és nem jó, ha minden kezdeményezés a püspöktől indul ki, de bajt jelenhetne az is, ha minden új törekvés és haladási tendencia kizárólag a papság részéről vetődne fel, főleg ha (a gondolatok és tervek megfelelő volta mellett is) kisebb csoportokból vagy egyesektől indulnak ki az újítások. Mindenre sor kerülhet, még az egyesek ötleteinek megvitatására, megvalósítására is. De egészséges megvalósítások eruptív módon nem szoktak létrejönni. A megoldások keresésében mindig megengedett a forradalmi hangvétel, de ez ne legyen romboló, tiszteletlen vagy sértegető, hanem olyan tárgyilagos elindulás, amely csak így tud ritmikusan és eredményesen előrehaladni.

Papjaim közül még senkivel sem találkoztam, aki a kontesztálás hírhedtté vált két elve közül egyiket is vallaná. Ezek közül az egyik: egy céljaiban meghatározott és eszközeiben biztosított lelki közösségnek, ahol a problematikus kérdések a lelkiismeret bensejében, lelki és kegyelmi síkon dőlnek el, nincsen szüksége parancsoló tekintélyre és ennek megfelelően engedelmességre; és a másik: mindaz, ami a szabadságból jön, vagy ami nem sérti a szabadság fogalmát, eleve jó, mert a szabadság az ember lényegi vonása, legbensőbb értékmagva, és ezért szent és sérthetetlen. A szabadoság elvét „szabatosabban” nem is lehetne megfogalmazni!

Nem szorul külön okfejtésre mindkét elv tarthatatlansága. Papjaimmal való találkozásaim alkalmával, koronákon és továbbképző kurzusokon egyre jobban az a meggyőződése alakul ki, hogy éppen a közösen viselendő terhek és munkák vállalásában, a közös felelősség hordozásában, a szolgáltni akarásban, és pedig csak a legszükségesebb anyagiakkal dotált, önzetlen szolgálatvállalással kívánnak az egyháznak papjai lenni. E papi szellem megvalósításában a legnagyobb ellenlábcsnak a gazdagságot tartanók. A szegény egyházzal vallott zsinati tanításnak nem szabad csak romantikus álomnak maradnia.

És ha ez mind így van, akkor az elején olvasott párbeszéd utolsó mondata igaz kívánságot fejez ki, és ez mindenkiben a nagyobb szolgálat megvalósítása és biztosítása érdekében beteljesedést kíván: hogy minden pap saját sorsa, munkája és a képességeivel való gazdálkodás kérdéseibe nyíltan és őszintén beleszólhasson, vagyis hogy a püspök és papjai között kiegyenlítettéssel irányzott dialógus, párbeszéd alakulhasson ki. Így oldódik fel a szabadság és engedelmisség sarkítottága mindig magasabbra ívelő szintézisben: az igazi értéknek és a lényeges feladatok kielemezésének és megoldásának komoly emberi személyiségektől kézbe vett végrehajtásában.